

Mit kaptam az iskolámtól?

Csép Sándor • Én iskolám, köszönöm neked:

— Negyvennyolcat!

Néhány héttel minden évkezdő becsengetés után őszi levelek rozsdás szőnyegén elindultunk — egy osztálynyi csapat — a Vesztóhely felé. Mint stációknál a passziómenetben, meg-megálltunk: eddig hozták szekéren Damjanichot, a törött lábú várparancsnokot... itt lőtték főbe azokat, akik „kegyelmet” kaptak... amott meredtek az októberi égre a bitók, egy nemzeti sorstragédia felkiáltójelei...

... És ott álltunk mi — egy osztálynyi zárandokcsapat — tornacipősen, a történelemben gyökerezve. Rongylabdát, agyonfoltozott focit is vittünk mi ilyenkor magunkkal, s uzsonnának marmeládéval megkent egységes kenyeret. De ez a pogygyász majdnem mindig a tarisznyában maradt — nem talált az áhitathoz a játék és az evés. Mert mi minden évben mindent újraéltünk: harcoltunk, győztünk és megverettünk, dühöngtünk, átkozódtunk, csalódtunk és lelkesedtünk... és sirtunk is. Legfájóbban talán a tizennegyedik vértanúért. Vele is császári golyó végzett az aradi várfal alatt két héttel a tizenhármak után. Ő családtagnak számított. Apját jól ismertük irodalomóráinkról, hiszen Kazinczy Lajos tábornok a mi művelődési mindenünk, Kazinczy Ferenc fia volt. Széphalmon hatvanegy éves ősz atyja modern literatúránkkal egy bölcsőben ringatta őt, a mártírvarományos csecsemőt. (Milyen különös: Aradon tizenötven haltak vértanúhalált, s csak tizenhármat mondtunk. A tudat védekező reflexe ez, így könnyebb a gyász? ...)

— A Maros-parti meditációkat is neked köszönöm, iskolám. Ott lenn, az Alföldön, ahol már öles hullámokkal hömpölyög a folyó, fűzfatorzsnek támaszkodva s nézve a vizet, sodrás ellenében is hányszor és hányszor indult el gyorsnászadon a képzelet!... Illye alatt megálltunk, s Bethlen napiparancsát kaptuk pergamentekercsen... Kikötöttünk Déva, Alkenyér, Fehérvár, Vásárhely, Gernyeszeg és Vécs falai alatt: Dávid Ferenc, Kinizsi, Apáczai, Bolyaiak, könyves Teleki s a helikoptisták megtartó igéi lebegtek a víztükör fölött...

A tér és az idő századait jártuk, pedig csak álltunk ott — egy osztálynyi csapat — a parti füzek alatt.

Az új betonhídon egymagam állok, félúton a vár és a város között — a jelenben, egy pillér fölött, amelyre múlt és jövő iver támaszkodik. A múltat nézem a jelenből, hogy lássam a jövőt. A múlt hidfőjét a jelen pillérével összekötöm, megnyújtom ezt a vonalat, és sejtem a helyet, ahol a holnap hidfője megépül.

A jelent élem, a jövőt vágyom, s a múltat tisztetem.

Egyszer mi is múlt leszünk, s ha nemcsak a pillanat-jelennek éltünk, akkor: *történelem* leszünk, érdemesek arra, hogy egy későbbi kor jelenéből ránk is haszonnal visszaénezenek.

Volt és lesz mezsgyéjén állok a Maros fölött, mely maga is, mint a Duna, „múlt, jelen s jövő”. Majdnem három évtized távolából szólítom-szólongatom a régi osztályt újabb zárandokútra. És látom jönni őket együtt azokkal, akik akkor vezettek, élők és néhaiak: Pataky, Láng, Deutsch, Sántha, Náhlik, Schön, Kalvazina, Gnant, Ficzy, Mózer, Czédly és a többiek...

Köszönöm neked, én iskolám, aki már nem is vagy, csak bennem és szétpergett osztályaidban élsz tovább, köszönöm, hogy zárandokolni megtanítottál. Ha rád gondolkodok, szívem fölemeled, „szívem fölemelem... Föl, föl fiúk, csak semmi félelem...”

Veress Károly • Startpont, összehasonlítási alap...

Nem tartozom azok közé, akik mérhetetlen nosztalgiával idézik fel minden adandó alkalommal középiskolás diákéveiket. A címben foglalt kérdés inkább kritikai véleménynyilvánításra ösztönöz, s a kritikai szemlélet csak akkor felel meg lényegének, ha az egyedül az általános tükörben vizsgálja.

Az állandó változások nemzedéke vagyunk. Feltehető tehát a kérdés: hoztunk-e a középiskolából magunkkal olyasmit műveltségünkben, erkölcsi viszonyulásainkban, magatartásformáinkban, ami a változások sodrában állandónak, változatlanul bizonyult? És ha őrzünk ilyen maradandó, a változások partjára sodródott értékeket és élményeket, használhatók-e valamire? Mi biztosítja tehát az életünkben személyiségünk folytonosságát: a változó formák folytonos egymásba kapcsolódása és egymásból következőse, vagy azok a tényezők, amelyek immánens azonosságukban, örök jelenidejűségükben mentődtek át a változási folyamatokon?

A mi évfolyamunk (1972-ben érettségizettek) helyzetének sajátosságát talán az határozza meg a leginkább, hogy röviddel azelőtt, végeztünk, hogy a középiskolai oktatás egész rendszerének átszervezése állami méretekben szükségessé vált volna. Az általános műveltséget nyújtó liceum humán profilú osztályába jártam Szovátán. Ez a jó néhány tanévnyi hagyományra visszatérő, viszonylag kikristályosodott oktatási forma összes erényei mellett egy olyan kettős hiányérzetet ébresztett bennem, amelynek leküzdése bizonyos szempontból máig is tart. Egyrészt tankönyvíví, messzemenően dogmatizált ismeretek halmazát nyújtotta, egy olyan részre szerethető rendszert, amelyben a valóság minden eleme a maga előre kiszabott, jól meghatározott helyére került, s amely éppen ezért kelepchébe szorította a képzeletet és a gondolkodást. Utólag hatványozott szellemi erőfeszítembe került műveltségemnek azt a világnézetileg megalapozott, dinamikus, nyílt rendszert megkonstruálni, amelyben tényleges oksági összefüggésekbe rendeződnek és egységes világgépbe ötvöződnek a tantárgyak által szétszabdalt különböző természet- és társadalomtudományi, történelmi, irodalmi, művészettörténeti stb. ismeretek úgy, hogy a további ismeretek szerves befogadása lehetővé váljék. (Mennyi energiát takaríthattam volna meg más célokra, ha ez megtörténik a maga idejében — csak ilyen visszatekintések alkalmával tudom igazán felmérni!)

Sokszor tűnt úgy, hogy a mindennapi életben felmerülő problémák megoldásában iskolám magamra hagyott, s ez a magyarázata annak, hogy az a szemléletbeli és magatartásbeli naivitás, amellyel kibocsátott az életbe, sok fájdalmas, keserű, csalódásokkal terhes tapasztalat forrásává vált.

Mégis, talán középiskolai élményeimnek ez a viszonylagos téren, időn kívülisége és azzal a másfajta atmoszférával való szembesítése, amellyel nyomban utána az egyetlenem találkoztam, segített abban, hogy fokozottabban tudatosítsam helyzetemet, személyiségem alakulását, amely ezáltal eltért a megszokott sémától. A középiskola elvégzésekor végeredménynek, „készterméknek“ tekintett önmagam tudatos leküzdése és állandó túlhaladása jelentette azt a törekvést, amely tényleges önmegvalósításomra irányult. Nem tagadhatom, hogy e folyamathoz a középiskola is nyújtott élményeket, éppen azokat, amelyeket a szokásostól eltérnek (s ezért jobban bevésődtek az emlékezetembe), és további törekvéseim indítékává váltak. Két ellentétes előjelű élményt fogok kiemelni közülük. A jó értelemben vett enciklopédikus szemléletre (amelyet filozófiatanári minőségemben magam is szívesen alkalmazok) latintanáromnak azok a rendhagyó, máig is emlékezetes órái nyújtották az első példát, amikor kedve támadt arra, hogy rögtönzött szellemi kirándulásra vigyen a világirodalomba, s meghordozva Homérosztól a XX. századig, felrázta a fantáziánkat, bevezetett az irodalom, történelem, politika tágabb összefüggéseibe, felítót adott abból, hogy hogyan kell ezekről a kérdésekről nem középiskolás fokon, korszerűen gondolkodni. De máig is bántó emléket őrzöm annak az órának, amelyen egy másik tanárom osztályunk gyenge felkészültségi szintjét bírálva kijelentette, hogy ennek a közösségnek a hatására eredménytelenné válik mindazoknak a próbálkozása, akik főiskolai szinten szeretnék tanulmányaikat tovább folytatni. Akkor, XII. osztályosokként e kijelentésnek éppen az ellenkezőjét, biztatást, erkölcsi támogatást vártunk. Talán éppen e nem szerencsés pedagógiai fogás következtében támadt bennem a felfokozott bizonyítási vágy, az az indulati töltet, amely átsegített a felmerülő nehézségeken.

Mit kaptam tehát az iskolámtól? Startpontot, összehasonlítási alapot, amelyhez mérhetem további lépéseim távolságát. Ha az iskolámtól készen kaptam volna a jövőmet, akkor végső soron semmit sem kaptam volna: a nem akarás, a nem törekvés unalmas kényelmét.